

דף נז

'שמוטת גף בעוף – טרפה, חיישינן שמא ניקבה הריאה' – ודוקא בשמוטה, אבל נשברה הגף – כשרה, כמו ששינו במשנתנו, ובכל מקום שנשברה הדין כן, גם סמוך לגוף. ובהלכות אלדד הדני החמיר בשבירת העצם השלישי, זה הסמוך לגוף, ואין לחוש לדבריו. (עפ"י רמב"ן ור"ן). וכן פסק בשלחן ערוך (נג,ב), אלא שהוסיף שאם יש עוקץ (= חוד) בשבר העצם – תיבדק הריאה. (כן כתב הרא"ש בתשובה כ,טז), שבכל מקום שנשבר – כשר, 'אלא שפעם אחת בא לידי שנשבר הגף סמוך למקום חבורו, והיה שבר העצם החיצון חד כמהט ונכנס לבין הצלעות ובדקתי הריאה ועלתה בנפיהה והכשרתיו'.

ואולם כמה ראשונים כתבו שאם נשבר סמוך ממש לגוף, יש להחמיר, שמא תינקב הריאה ע"י העצם. 'ודבר זה שמעתי מרבותינו זכרונם לברכה שהחמירו בדבר, אף על פי שאינו נראה כן מעיקר הגמרא' (רשב"א). ושיעור הקירוב – כתב בתרומת הדשן (קפ) שקיבל מאחד מן הגדולים לשער כרוחב אגודל, אלא שנראה שאין להפקיד על השיעור בדקדוק, כיון שיש גאונים המתירים בכל אופן, ובין כך ובין כך לעולם צריך לעיין בצלעות מבפנים אם צרר שם הדם אם לאו. עד כאן דבריו. וכבר נזכר שיעור זה באגודה (נד), וכן במהרי"ל (הל' אסור והתיר); ובאגור (אלף קנא) בשם אביו. וכן הביא הרמ"א (נג,ב) להלכה. וכתב שם שאין חילוק אם העצם השבורה חדה אם לאו. ואין מועילה בדיקת הריאה, כי אין אנו בקיאים בבדיקה זו.

'שמוטת ירך בעוף – טרפה' – לפי רוב הראשונים, וכן פסק בשולחן ערוך, אין שמיטת ירך מטרפת אלא בשנתעכלו הגידין, (כמו שהסיקו לעיל (נד): גבי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה). ולפי זה ודאי שעוף שמתחילת ברייתו ירך אחת גבוהה מחברתה – אין לחוש לו משום 'שמוטת הירך', ואפילו בדיקה אין צריך, כי אין להניח שנפסקו הגידין או נתעכלו. וכן פסק החתם סופר (נה). ובפרט בעופות מסוימים שמצויה ביניהם תופעה זו למאות – ודאי אין זה בכלל שמוטת ירך, (ואפילו לדעת הראשונים (ענהגר"א נה, מהמרדכי. ונראה לדייק כן גם מלשון הרמב"ם) ששמוטת ירך טרפה אף ללא פסיקת הגידין) – שהרי כך דרכם וטבעם, וכמו שהסכימו האחרונים אודות אווזות שיש להם נקב בראש בתולדה, שכשרות. (עפ"י שו"ת משיב דבר ח"ב יז)

(ע"ב) 'זהיה עושה דבר להוציא מלבו של רבי יהודה, שהיה רבי יהודה אומר אם ניטלה הנוצה פסולה... וגידלה כנפיים האחרונים יותר מן הראשונים' – מכך שהביא התלמוד מעשה זה להוציא מדבריו של ר' יהודה, נראה שאין הלכה כמותו. וכן בכל פסקי הגאונים לא כתבו ולא מנו טריפות זו כלל. ואולם באור-זרוע הביא דברי ר' יהודה, ומשמע שפוסק כן להלכה. (תרומת הדשן קסא). ופסק בב"י ובשו"ע בשם רוב הפוסקים, שכשר. (וכן הורה הרדב"ז – בתשובה קמה). וכתב הרמ"א שלכתחילה טוב להחמיר בשניטלה הנוצה, לחוש לדעת הפוסל. ומכל מקום בהפסד מרובה לצורך עני, או לצורך שבת – המקל לא הפסיד (דעת תורה סק"ה). ואין חילוק בין ניטלה מחמת חולי או ע"י מריטה בידי אדם. (דעת כהן – מג). עוד נראה שיש להקל אם נשארו קצת נוצות (כפי ערך 'כסלע' בשו"ת הגדול). (עפ"י דעת כהן – מג. וע' גם בדע"ת שם).

וכתב בתרומת הדשן (קסא), אודות יונים שהלעיטום עד שהשמינו מאד וכתוצאה מכך נשרו כל נוצותיהם

– שנראה שאין לחוש לטרפה, שאפשר שאפילו ר' יהודה לא פסל אלא בשנשרו ע"י אדם או נזק או מחמת חולי, אבל כאן שמרוב שבה הוא – אינה מותרת בכך, (וכעין הסברה המובאת בסוגיא, שבדבר שנטרפת אינה משבחת, כך י"ל להפך, בדבר שהיא משתבחת בו, אינה נטרפת על ידו). וסיים דבריו: 'הנה חלקתי באיסור טריפות דאורייתא בלי ראייה ברורה, משום דסמכינן אהא דלא אשכחן להאי טרפות בכל פסקי הגאונים, ואף באור זרוע דלעיל ליתא נמי בהדיא'. (יש שכתבו בשם כמה אחרונים לאסור – ע' בית לחם יהודה ושפתי דעת שם; דעת כהן מג, א. ואולם במנחת יוסף (שרשים סק"ט. מובא ב'כשרות וטרפות בעוף' נט) כתב שלא אסרו האחרונים באופן זה. וראה בדעת כהן שם, טעם נוסף לדעות המתירות – כי ענינה של טרפות זו, משום חוסר חימום, כמבואר בגמרא, וזו שמחמת שומן ניטלה, הדבר ידוע שהשמנונית מחממת בעלי-חיים (ומפני כן קשה לבעל שומן לסבול חום – ע' ב"מ פו. וערש"י שופטים ג). ומכל מקום כתב שרבו החולקים על כך וסוברים שמ"מ לא תועיל הגנת השומן כהגנת הנוצה).

'ככתבם וכלשונם'

'אמרו עליו על רבי שמעון בן חלפתא שעסקן בדברים היה...'
 ... והנה ידיעת החדשות המוטבע באדם, הוא להשתוקק להשיג ידיעות חדשות בידיעת אלקים ותורתו הקדושה – גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. ולכן האיש אשר אין לו תשוקה לדעת חדשות – באמת חסרון הוא, כי זה מורה שהוא אינו מרגיש, כי המרגיש ירצה לדעת מהמעשה שנעשה בעולם, כי על זה חננו השי"ת דעה בינה והשכל, למצוא כמה שיוכל מה שנעשה תחת השמש.

ואמרו ז"ל על ר' שמעון בן חלפתא שעסקן בדברים היה. וגם שלמה המלך ע"ה אמר בקהלת (ח.ט): את כל זה ראיתי... אשר נעשה תחת השמש. ולכן אם אדם אין לו תשוקה לדעת הנעשה תחת השמש – אינו מרגיש כלל, זולת אם עושה כן בחשבון, לבל ירצה לדעת חדשות... וזה הערה הגדולה ללימוד המוסר לדעת אלקים ית', אבל לא יהיה מרדף אמרים בלבד אלא למעשה. וד"ל'. (מתוך 'חכמה ומוסר' ח"ב קצו)

'מי שהולך בדרך התורה, אין לשער כמה יוכל להיות בעל מעלה בין במילי דעלמא בין במילי דשמיא; כי באמת יש בתורה כל ההנהגות והמדות והמעלות והחכמות, כי כבר ביאר הכוזרי עד היכן גלוי לכל הערת כל החכמות בתורה ומה הנעלם. ואין כוונתי פה לבאר זאת, ואין כאן מקומו, ומבואר אצלנו הרבה, תהלה, אבל כוונתי לבאר הפסוק בואתחנן (דברים דו) ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים – הקשיתי, אטו בשביל העמים יש לשמור ולעשות התורה? הלא בשביל הקב"ה יש לשמור ולעשות?

אבל הפירוש הוא כך: הן ידוע כי לקיום התורה צריך האדם להיות גם חכם במילי דעלמא, כמו שכתב הגר"א ז"ל על הדיין, שצריך להיות יודע בהוויות העולם. וגם אמרו ז"ל על רבי שמעון בן חלפתא שעסקן בדברים היה. ואות לזה – שלמה המלך עליו השלום, שידע הכל וחקר הכל. ואם כן, שמא תאמר כי דרך האשכנזים היא דרך התורה, מקודם לילך בגימנאזיום ובאוניוורסיטעט כדי להתחכם להיות איש בקי במילי דעלמא ואחר כך יתכשר ללמוד תורה –

לכן אמר משה רבינו ע"ה: **ושמרתם ועשיתם** – הפוך בה והפוך בה דכולא בה (אבות ה). גם במילי דעלמא, להתחכם להיות איש בדרך ארץ, גם כן תמצא בה. וזהו **ושמרתם ועשיתם**, וזה יביא אתכם לדעת גם חכמת העמים, להיות חכם זולת חכמת התורה גם בחכמת העמים, גימנאזיום ואוניווערסיטעט, **כי היא חכמתם ובינתכם גם לעיני העמים** אשר הם לומדים בבתי ספר שלהם, ואתה תתחכם בהם מן התורה, וכמו שמבאר כן הרמב"ן ז"ל על פסוק בראשית, יעו"ש.
(חכמה ומוסר' ח"ב רפט)

על הביטוי 'עסקן בדברים' – ע' נפש חיה (לר"ר מרגליות) או"ח קלט,א.

בירור י"ב חדש בטרפה השנויה במחלוקת הפוסקים

'... ודרך אגב נסביר מה שנראה מדברי הפוסקים, דבספק טריפה מצד ספיקא דרבוותא, גם כן הוי בירור בחיה י"ב חדש – ולכאורה היה ראוי להיות בירור על עיקר הדין, ואנחנו לא מצינו כן?

ויש לומר כיון שהוא ספק לדין, וחז"ל לא ביארו זה, מכלל דכך היא המדה, שאינה ודאי טרפה רק ספק, על כן הניחו חז"ל כדי שישתפק לנו, ומאת ד' היתה זאת, וי"ל שזה הטריפות אינו שוה בכל חי, ויש בעל-חיים שמטריף אצלו ויש בע"ח שיכול להיות עמו, על כן אותו שנתברר שיכול להיות אינו מועיל על הכלל כולו, וכיון שאין הטריפות מפורשת בדרז"ל אין צריך לומר שהוא כולל. ועיין' (מתוך דעת כהן לט,ג).

י"ב חדש

'...וכאשר ביארתי הטעם שאמרו (ס"פ דעדות) משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש, כי ניצוח היצר הוא בי"ב חודש, כי היצר הוא הטבע שבו נולד, כמו שנאמר **כי יצר לב האדם רע מנעוריו**. וכפי התחלפות העתים בעולם קור וחורף, כך הוא התחלפות הטבע באדם, כידוע לחכמי הטבע, כי כל שינוי אויר בעולם מוליד שינוי טבע באדם הניזון מן האויר; החום יוליד חמימות [אשר היא תולדות הרבה מידות רעות בטבע כידוע], והקור – קרירות, וכן כל שינוי אויר. ובשנה תמימה אז עובר עליו כל מיני השינויים שהם במציאות, וכאשר המה לא שינוהו ממצבו אז הוא הניצוח.

וכמו שאמרו הקדמונים בטעם טריפה אינה חיה י"ב חודש – לפי שבי"ב חודש יעבר כל מיני ענינים שונים באויריהם וטבעיהם, ואם בכל זה תתקיים, הוא לאות כי בריאה היא ולא הוליד החסרון שיש בה, המשכת חסרון בכל גופה וכח חיותה.
וכן הנפש מתבררת כאשר חיה י"ב חודש, אז הוא סימן על בריאותה, שכבר נצח כח חיותו את כח המחסיר החיות, שאין לו מקום להתפשט להעדיר החיים.
ולכך בכל ראש השנה הוא יום הדין לבאי עולם – כי כל שנה הוא היקף שלם מזמן הראוי לניצוח היצר, וכל באי עולם עוברים כבני מרון לראות אם השלימו חוקם בהקיף הזה...'. (מתוך 'שיחת מלאכי השרת' עמ' 12. ע"ע בשפת אמת פר' החודש).

דף נח

'שיחלא קמא אסירא, מכאן ואילך הוה ליה זה וזה גורם ומותר...'. – יש לבאר, הלא כיון שסובר